

8, 381; Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî, *Menâkıbü Ebi Hanîfe*, Beyrut 1401/1981, I, 411-412; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), L, 328-330, 341-380; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, I, 64-65, 143, 256, 456, 538; II, 413-414; III, 115; ayrıca bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 127-132; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 382-383; VIII, 17, 94, 136-163, 316; IX, 233; X, 23; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 124-126; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 438-439; II, 720-721; III, 168, 492; IV, 567; Nübâhî, *Târîhu kudâti'l-Endelüs* (nşr. Meryem Kâsım Tavîl), Beyrut 1415/1995, s. 71-72, 183; Makrîzî, *el-Hıta*, tür.yer.; İbn Hacer el-Askalânî, *er-Rahmetü'l-gaysiyye bi't-terceme-ti'l-Leysiyye* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Marâşîlî), Beyrut 1407/1987; Ahlwardt, *Verzeichnıs*, III, 189; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 250; Ahmed Halîl, *el-Leys b. Sa'd: Fakîhu Mısır*, Kahire 1969; Mahmûd Sa'd, *Fikhü'l-İmâm el-Leys b. Sa'd fı dav'i'l-fikhi'l-mukâren*, İskenderiye 1988; Abdüsselâm Allûs, *Takrîbü'l-medârik bi-şerhi risâletey Leys b. Sa'd ve Mâlik*, Beyrut 1416/1995; Muhammed Muhammed el-Medeneî, "Târîhu'l-fikhi'l-İslâmî fı Mısır", *ME*, XI/1 (1940), s. 410-411, 463-467, 526-529; Muhammed Yusuf Musa, "Leys b. Sa'd ile İmâm Mâlik Arasındaki İhtilaf ve Yazışma" (trc. Abdülkadir Şener), *AÜİFD*, XVI (1968), s. 131-154; R. G. Khoury, "al-Layth Ibn Sa'd (94/713-175/791), grand maître et mécène de l'Égypte, vu à travers quelques documents islamiques anciens", *JNES*, XL/3 (1981), s. 189-202; Hasan Cirit, "Hicrî II. Asır Muhaddis ve Fakihlerinden Leys b. Sa'd, İlmî Kişiliği ve Eserleri", *MÜİFD*, XVIII (2000), s. 183-201; A. Merad, "al-Layth b. Sa'd", *EP* (İng.), V, 711-712.

ŞÜKRÜ ÖZEN

LEYSE bi-ŞEY'

(ليس بشئ)

Genellikle

metrûk râviler hakkında kullanılan cerh terimi.

"Hiçbir şey değil, hiçbir değeri yok" anlamına gelen terim "İâ şey", mâ ezunnühû bi-şey', İâ yüsâvî şey', İâ yüsâvî hadîsühû bi-şey'" şekillerinde de kullanılmaktadır. II. (VIII.) yüzyıldan itibaren yalancı, hadis uyduran, güvenilir râvilerle çokça muhalefet eden, çok yanılan râviler hakkında cerh lafzı olarak kullanılan leys bi-şey' sözü ile râvinin adl niteliği taşıdığı veya zabtının son derece yetersiz olduğu anlatılmaktadır. Yahyâ b. Maîn bu terimi, Umeyr b. İshak el-Kureşî'nin hadis rivayetiyle tanınmadığını ifade etmek üzere "meçhul" anlamında kullanmış, onun bu ifadeyle râvinin rivayetlerinin az olduğunu anlatmak istediği de söylenmiştir. Ancak Yahyâ b. Maîn'in bir râvinin rivayetinin az olduğunu belirtmek üzere "kallîlül-hadîs" tabirini kullanması (*Ma'rifetü'r-ricâl*, I, 91), İbn Ebû Hâtîm'in de leys bi-şey' lafzı ile İbn Maîn'in râvinin

güvenilir olmadığını kastettiğini açıklaması (*el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 321) söz konusu lafzın bu mânâda kullanılmadığını göstermektedir. Leys bi-şey', II (VIII) ve III. (IX.) yüzyıllarda, senesinde hadis rivayetine ehil olmayan bir veya daha fazla metrûk râvinin bulunduğunu ifade etmek üzere "senedi son derece zayıf, metrûk" anlamında hadis metni hakkında da kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 263-264, 456; IV, 250; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 115; a.mlf., *Ma'rifetü'r-ricâl* (nşr. M. Kâmil el-Kassâr), Dimaşk 1405/1985, I, 91; a.mlf., *Min Kelâmi Ebî Zeke-riyyâ Yahyâ b. Ma'în fı'r-ricâl* (nşr. Ahmed M. Nûr Seyf), Beyrut, ts., s. 117; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 321; İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, Beyrut 1410/1989, s. 590; Ahmet Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, İstanbul 1998, s. 106-115.

AHMET YÜCEL

LEYSİ

(الليسي)

Ebû Müslim Ömer b. Alî b. Ahmed el-Leysi el-Buhârî (ö. 466/1074)

Hadis hâfızı.

Tahsil hayatına Buhara'da başladı. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'ini dinlediği Ebû Sehl Abdülkerîm b. Abdurrahman el-Kelâbâzî, Ali b. Ahmed b. Hanbâc, Yûsuf b. Mansûr es-Seyyârî gibi âlimlerden ders aldı. "Rahhâl" diye anılmasından da anlaşılacağı üzere Semerkant, Keş, Belh, Gazne, Herat, Merv, Bûşenc, Nişâbur, Hemedan, İsfahan ve Irak gibi ilim merkezlerini dolaşarak Muhammed b. Mutahhar el-Hâkânî, Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed el-Müstemîlî, Ali b. Muhammed ed-Dîneverî, Mansûr b. Abbas et-Temîmî, Ebû'l-Kâsım İbn Mende gibi âlimlerden hadis dinledi. Kendisinden dolayı olarak hadis rivayet eden Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî onun 465'te (1073) Hemedan'da bulunduğunu söylediğine göre (İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 320) ilmî seyahatlerini hayatının son yıllarına kadar sürdürmüş olmalıdır. Ebû'l-Hüseyn et-Tuyûrî, Ebû Gâlib İbnü'l-Bennâ, Ebû Abdullah el-Halâl ve Ebû Nasr el-Müezzin ondan hadis öğrenen talebelerinden olup Ebû'l-Fazl İbn Hayrûn ile de karşılıklı hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Leysi 466'da (1074) Hûzistan'da vefat etti; bu tarih 468 (1076) olarak da zikredilmiş, Ahvaz'da öldüğü de söylenmiştir.

Hadis rivayetinde ihtiyatlı davranması sebebiyle çok az talebesi olan ve çok sayıda hadis yazdığı, bu ilmi iyi bildiği söylenen Leysi hadis hâfızı olmasına rağmen rivayetlerinde tedlîs yapmakla suçlanmış, bid'at ehline karşı aşırı sevgi beslediği ve kendini çok beğendiği gibi gerekçelerle tenkit edilmiştir. Ancak Zehebî, özellikle Ebû Zekeriyâ İbn Mende tarafından ortaya atılan bu ithamların sebebinin aynı dönemde yaşayan âlimler arasında görülen kıskançlık duygusuyla açıklamakta ve Leysi'nin sika bir âlim olduğunu belirtmektedir (*A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 408). Bununla birlikte İbn Hacer de Leysi'yi rivayetlerinde tedlîs yapanlar arasında saymaktadır (*Ta'rîfû ehli't-takdîs*, s. 100).

Şahîhayn'i en iyi bilen âlimlerden biri olduğu ifade edilen Leysi'nin İsfahan'da bulunduğu yıllarda bu iki eseri birleştirmek amacıyla *el-Cem' beyne's-Şahîhayn* adlı bir eser telif ettiği, ayrıca iki eser üzerinde bir müstahrek çalışması yaparak *Müsnedü's-Şahîhayn* adıyla hacimli bir kitap meydana getirdiği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 138; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 407-409; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1235-1236; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 319-320; a.mlf., *Ta'rîfû ehli't-takdîs bi-merâtibi'l-mevsûfîn bi't-tedlîs* (nşr. Abdül-gaffâr Süleyman el-Bündârî - M. Ahmed Abdülâzîz), Beyrut 1407/1987, s. 100; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 451; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 782; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 18.

MUSTAFA ERTÜRK

LEYİN

(لين)

Râvinin gevşek olduğunu ifade eden cerh terimi.

Lîn kökünden türeyen *leyyin* kelimesi sözlükte "yumuşak, gevşek, kolay" anlamına gelir. Terim olarak hafiften şiddetliye doğru yapılan cerh lafızları taksimene göre birinci mertebeye yer alan en hafif ve ta'dîle en yakın lafızlardan biri olup Dârekutnî'ye göre râvinin adâlet vasfını yok etmeyecek, dolayısıyla rivayetinin reddini gerektirmeyecek kadar hafif bir cerh ifade eder. Bunun yanında "leyyî-nü'l-hadîs", "fîhi lîn", "fî hadîsîhi lîn" lafızları da aynı anlamda kullanılmakla beraber bu lafızların yapıları dikkate alındığında son ikisinin daha hafif bir cerh işaret ettiği söylenebilir. Nitekim Zehebî, aslında sadûk olmakla birlikte kendisinde bi-

raz gevşeklik bulunan (fihî lîn) râvileri, genel sağlık durumu iyi olduğu halde başı ağrıyan veya vücudunda çiban bulunan kimseye benzeterek dördüncü ta'dîl mertebesinde zikretmiştir (*Zikru men yu'temedü kavühû*, s. 171). Zehebî, İrakî ve Sehâvî'ye göre "leyse bi-umde" anlamına gelen leyyinü'l-hadîs, İbn Hacer'in bir ifadesinden anlaşıldığı gibi az hadis rivayet etmekle beraber rivayet ettiği hadislerde terkedilmesini gerektirecek ölçüde kusur bulunan râviler için de kullanılmaktadır (*Takribü't-Tehzîb*, s. 14).

Bazı âlimler leyyin lafzını yalın haliyle mücmel cerh lafızlarından saymışlar, onunla râvinin ilmî ve zihnî gevşekliğinin, dinî ve ahlâkî noksanlığının anlatılmış olabileceğini söylemişlerdir. Bazı âlimler ise leyyin lafzı ile râvinin adâlet, leyyinü'l-hadîs tabiriyle de zabt yönünden gevşekliğinin kastedildiğini belirterek söz konusu belirsizliği gidermeye çalışmışlardır. Bu iki görüş yanında, dinin ikinci kaynağı kabul edilen hadislerin rivayetinde gevşek davranmanın aslında dinî gevşeklikten kaynaklandığını söyleyip uzlaştırıcı bir yol tutanlara göre her iki lafız da aynı sonucu ifade ettiği için aralarında fark yoktur. Ancak leyyin veya leyyinü'l-hadîs gibi lafızlarla cerhedilen râviler, haklarında kullanılan diğer tenkit lafızları da dikkate alınarak değerlendirildiğinde genellikle hâfıza zayıflığı, yanılma, hata, ihtilât, dikkatsizlik gibi zabt kusurlarından kaynaklanan ve çok defa mütâbî' ve şahid türü bir desteği bulunmayan münker hadis rivayet etmeleri sebebiyle zabt yönünden tenkide uğramış zayıf râviler olduğu görülür. Meselâ Zehebî, ferd-münker birtakım hadisler rivayet eden râvilerin münkekitler tarafından eleştirilerek hadislerinin gevşek bulunduğunu "telyîn" kelimesiyle ifade eder.

Ca'fer b. Ahmed el-Bezzâz, İbn Lehîa, Yezîd b. Atâ el-Yeşkürî, Yezîd b. Abdurrahman b. Hind ed-Dâlânî leyyin; İsâ b. Sinân el-Hanefî, Sevr b. Ebû Fâhite, Abdullah b. Muhammed b. Akil Abdülâlâ b. Âmir, Eclah b. Abdullah el-Huceyye, Firâs b. Yahyâ el-Hemdânî, Talha b. Yahyâ et-Teymî gibi bazı râviler lîn kökenli lafızlar kullanılarak eleştirilmişlerdir. Leyyin ve bu kökten türeyen lafızlarla cerhedilen bazı râvilerin aynı zamanda sika, sağlam, sadûk, sâlih gibi lâfızlarla ta'dîl edilmesi, bazılarının da "bir şey değil", "metrûk", "yalancı" gibi ağır ifadelerle cerhedilmiş olması ilk bakışta bir çelişki gibi görülebilir. Aslında bu bir çelişki olmayıp sikkalik

her türlü günah, hata ve yanılığdan tamamen uzak olmak anlamına gelmez; sika bir râvi de bazan dinî veya ilmî yönünden gevşeklik gösterebilir, buna karşılık bazı yönleri kötü olan bir râvinin iyi yönlerinin de bulunabileceği ihtimali mevcuttur. Ayrıca çelişki gibi zannedilen böyle durumlarda cerh-ta'dîl lafızlarını değerlendirirken bu lafızları kullanan münkekitlerin tenkit tarzlarını, bu lafızlara yükledikleri anlamları ve haklarında bu lafızlar kullanılan kimselerle ilgili diğer cerh-ta'dîl ifadelerinin tamamını dikkate almak gerekir.

Cerh ve ta'dîl ilmi sistematüğünde, leyyin gibi en hafif cerh ifadelerinin bulunduğu birinci mertebedeki lafızlarla eleştirilen râvilerin tek başlarına rivayet ettikleri hadisler başlı başına delil değeri taşımamakla birlikte bu tür hadisler hemen terkedilmeyip farklı tariklerden lafız ya da anlam yönüyle onları destekleyen aynı (mütâbî') veya benzer (şâhid) rivayetlerin bulunup bulunmadığını araştırmak için yazılıp incelenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "lyn" md.; Fesevî, *el-Ma'rifetü ve't-târîh*, III, 92, 94, 104, 107; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 37; V, 154; VII, 179; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 581; VI, 2391; VII, 2728, 2732; Sehmî, *Su'âlât* (nşr. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Riyad 1404/1984, s. 72; Münziri, *Cevâbü'l-hâfız Ebî Muhammed 'Abdil'azîm el-Münziri el-Mısri* (nşr. Ebû Guddê), Halep 1411, s. 53; Zehebî, *el-Mûkızâ* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1405/1985, s. 78; a.mlf., *Zikru men yu'temedü kavühû fi'l-cerh ve't-ta'dîl*, Kahire 1404/1984, s. 171; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 189, 190; II, 36-37; V, 28; VI, 94-95; VIII, 259; a.mlf., *Takribü't-Tehzîb*, Beyrut 1416/1996, s. 14; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 372-373; *Tecrid Tercesesi*, I, 396; Talât Koçyigit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 205; Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 89; Ebû'l-Hasan Mustafa b. İsmâil, *Şifâ'ü'l-'alil bi-elfâz ve kavâ'idü'l-cerh ve't-ta'dîl*, Kahire 1411/1991, s. 523; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 202; Emin Aşıkutlu, *Hadiste Rical Tenkidi*, İstanbul 1997, s. 181.

EMİN AŞIKUTLU

LEZEZ

(لذذ)

Şevval, zilkade ve zilhicce aylarının kısaltmalarından teşkil edilmiş olup kapıkuluna üç ayda bir verilen maaşın (mevâcib) söz konusu zaman dilimine işaret eden bir malî tabir (bk. MEVÂCİB).

LEZGİLER

Kafkasya'da yaşayan müslüman bir halk.

Dağıstan'ın güneydoğusu ile Azerbaycan'ın kuzeydoğusunu içine alan kurak ve çıplak Samur havzasında yaşarlar. Kuzey ve kuzeybatıda Çeçenler, batı ve güneybatıda Gürcüler, güney ve doğuda Âzerîler'le komşudurlar. Kafkasya'nın en eski yerli halklarından olan Lezgiler'e Latin müellifleri Legea, Gürcüler Leki / Lekzi, İranlılar'la Araplar Lekz ve Ruslar Lezgin adını vermişlerdir. Bir Gürcü efsanesine göre Lezgiler'le Kartveller (Gürcüler), Likos ve Kartlos adlı iki kardeşten türemişlerdir ve adları bu iki kardeşin adlarından gelmektedir. Belâzürî'nin *Fütûhu'l-büldân*'ında Lekz şehir, kale, halk ve ülke adı olarak geçerken (s. 281, 294, 297) Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-büldân*'ında sadece Hazar denizi sahilindeki Derbend yakınlarında yaşayan halkın adı olarak verilmiştir (V, 22). Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân*'da Lekz ve Lekzî dediği Lezgiler'in iri cüsseli bir yapıya sahip olduklarını, kalabalık bir halk olduklarını ve ziraatı iyi bildiklerini söyler (*Géographie d'Aboulféda*, II/1, s. 299). Daha çok Dağıstan Özerk Cumhuriyeti'nde Ahti, Dokuzpara, Kasımkent, Kurak, Magaramkent, Rutul ve Azerbaycan'da Kuba, Nuha, Şemaha idarî birimlerinde toplanmış olan Lezgiler'in 1979'daki nüfusunun (382.611) % 49,3'ü (188.804) Dağıstan Özerk Cumhuriyeti'nde, % 41,3'ü (158.057) Azerbaycan'da, geri kalanı da (% 7,4'ü) Sovyetler Birliği'nin diğer bölgelerinde yaşamaktaydı. 1998'de 466.000 civarında olduğu tahmin edilen nüfusun büyük bir kısmı bugün Dağıstan'da, % 40 kadarı da Azerbaycan'da yaşamaktadır. Halkın çoğunluğu Sünnî, Dokuzpara bölgesinde oturanlar ise Şî'îdir.

Şehirleşme nisbetinin düşük olduğu Lezgiler'in en önemli kültür ve ekonomi merkezleri Dağıstan'daki Kurak şehridir. Nüfusun % 80 kadarı köylerde yaşamakta ve daha çok tarım ve hayvancılıkla ilgilienmektedir. Yaz aylarında yüksek yaylalara çıkarak hayvancılıkla uğraşanlar kışın Bakü, Şemaha ve Kuba gibi şehirlerde çalışırlar. Evlerde halı ve kilim dokumacılığı gelişmiştir.

Lezgiler, Kafkas dillerinin Kuzeydoğu öbeğinde yer alan Çeçen-Lezgi kolundan Lezgece'yi konuşurlar. Arapça, Farsça, Türkçe ve Rusça'nın etkisinde kalan Lez-